

*Джаналиева З.,
Сүйүнова М.
Кыргызско Турецкий Университет Манаса*

ЯПОНИЯНЫН БИЛИМ БЕРҮҮ СИСТЕМАСЫ ЖАНА МУГАЛИМ ДАЯРДОО

СИСТЕМА ОБРАЗОВАНИЯ ЯПОНИИ И ПОДГОТОВКА УЧИТЕЛЕЙ

Түйүндүү түшүнүктөр: Япониянын билим берүү системасы, мугалим, каллиграфия, иероглифтер, “Момбусё”, Тайхо Конституциясы, лингвист.

Ключевые слова: Система образования Японии, учитель, каллиграфия, иероглифы, “Момбусё”, Конституция Тайхо, лингвист.

Япония жөнүндө кыскача маалымат

Япония – Корея жарым аралынан 200 км, Кытайдан 800 км алыстыкта жайгашкан алыскы чыгыш архипелагы болуп саналат. Бул архипелагды азыр дүйнөдө «Япан», «Жапон», «Япон» деп аташат. X кылымдан кийин япон эли өз өлкөсүн «Ниппон» же «Нихон» деп атаган, бул аталыш эки кытай иероглифтеринен турат, которгондо «күн чыгыш өлкөсү» аталышы келип чыккан деген божомолдор бар [20].

Япония — жашоо деңгээли өнүккөн өлкө. Башкаруу формасы - конституциялык монархия, унитардык мамлекет, парламенттик республика (эки палаталуу, 722 мүчө), б.а. мамлекеттин башында император, өкмөттүн башында премьер-министр турат, мыйзам чыгаруу бийлиги парламенттин колунда, ал эми башында турган министрлер кабинети түзөт. 1947-жылы 3-майда кабыл алынган Конституциянын негизинде Япониянын императору — «мамлекеттин жана улут биримдигинин символу». Министрлер тарабынан сунушталган мамлекеттик чечимдерди аткарат. Дипломатиялык жолугууларда мамлекет башчысынын милдетин аткарат [1].

Япониядагы билим берүүнүн кыскача тарыхы

Биздин замандын I кылымынын аягында япон адабияты өтө өнүккөн. Япондор жүздөгөн жылдар бою кытай маданиятынын таасиринин алдында жашашкан. Ушул себептен улам, жазуу системасында, диний ишенимдеринде, сүрөт жана көркөм-өнөр жаатында далай окшоштуктарды байкоого болот. Япониянын билим берүү системасынын тарыхы хронологиялык түрдө төмөндөгүдөй:

VI к. Алгачкы мектептер буддисттик монастырларда пайда болгон.

VII к. башында Япониянын жазуусу болбогондуктан, алгачкы мыйзамдары кытай тилинде жазылып, кытай мыйзамдарынын үлгүсүндө жа-

зылган. VII к. аягында өлкөдө диний мектептердин саны 545ге жеткен (буддизм) [3].

VII- VIII к. диний мектептерден тышкары феодалдардын жана вассалдардын балдары үчүн ачылган үй-бүлөлүк мектептер көп болгон. Окутуу кытай тилинде жүргүзүлгөн. Самурайларды тарбиялоодо ар түрдүү сабактар (согуш өнөрү, кытай классикалык адабияты, Конфуцийдин философиялык эмгектери, математика, каллиграфия, япон музыкасы, этика) берилген.

Анын негизинде өлкөдө мамлекеттик мектептердин системасы түзүлгөн (борбордо жана провинцияларда). Мектептерде балдар кытай классикалык адабиятын, Конфуцийдин чыгармаларын, каллиграфияны окуган. VIII кылымда Японияда кытай иероглифтерин колдонушкан. «Генкаи» деп аталган япон сөздүгү 56% япон, 42% кытай сөздөрүн камтыйт. [6].

VIII к. башында 702-жылы «Тайхорё» кодексинде «Мамлекеттик мектептер жөнүндө» биринчи мыйзам жазылып, так аткарылган. Ага ылайык өлкөдө мамлекеттик мектептердин системасы кытай билим берүү системасынын негизинде түзүлгөн. Борбор шаарда Жогорку мектеп, провинцияларда жергиликтүү мектептер ачылган. Мамлекеттик аппаратка кызматкерлерди даярдоо үчүн ак сөөктөрдүн 13-16 жаштагы балдары 9 жылдык милдеттүү окутууну камтыган билим алышкан. Мектептерде балдар кытай окуу китептерин колдонуп, кытай тилинде кытай классикалык адабияты, Конфуцийдин чыгармалары пайдалынган. (5-статья).

Ал эми жөнөкөй калктын балдары үчүн Конфуцийдин классикалык чыгармаларынын катарына кирген «Баланын пайдалуу китеби» сунушталып, ар бир үйдө мындай китептин бар болуусу талап кылынган [7].

XIV-к. биринчи жарымында алгачкы окуу китептери чыга баштаган.

XVI к. Соодагерлер да балдарын храмдардагы мектептерге (тэракойа) жибере баштаган (окуу, жазуу, арифметика). Феодализм.

XVII-XVIII к. Аскерлердин (самурайлар) балдары үчүн тэракойа, ханко мектептери, феодалдардын балдары үчүн тэракойа (самурайлардын күчүнүн басандашы).

1600-1868-жылдардын ортосунда япон маданияты жана билими өнүгө баштаган. Император

тарабынан мамлекеттик жана атайын окуу жайлар ачтырылган жана билим алууда баарына бирдей мүмкүнчүлүктөр түзүлгөн. Токугава сёгуна ты учурунда билим берүү жогорку деңгээлде өнүккөн.

Феодализмдин башталышынын себеби, Япония Кытай жана Корея менен соода карым-катнаштарын баштаган. Мунун натыйжасында дыйкандар да байып, өздөрүнүн балдарына да аристократтардын билимин бере алуу мүмкүнчүлүгүн издей башташат. Япон ойчулдары Кытайдын тарыхын, тилин жана адабиятын окутуунун ордуна, япон адабиятын, маданиятын жана тарыхын окутууга чакырып, «кокугаку» улутчул кыймылы келип чыгат, заманбап билим берүү башталат.

1871-жылы Билим берүү министрлиги түзүлгөн [17].

1872-жылы кабыл алынган Жалпы билим берүү Мыйзамы боюнча: «билим алуу жашоодо ийгиликтүү болуунун ачкычы жана окууну тоотпоо укугуна эч ким ээ эмес» деп айтылат [7].

XIX кылымдын экинчи жарымынан япон билим берүү системасы үч жолу түп-тамырынан өзгөрүүгө дуушар болгон. Биринчи реформа Мэйдзи доорунда (1868-1912) самурайларга өзүнчө жана башка калк үчүн дуалдык системадагы менчик мектептер жоюлуп, бардык балдар үчүн жалпы мамлекеттик билим берүү системасы (4 жылдык милдеттүү билим алуу, кийинчерээк бул мөөнөт 6 жылга узартылган). Ошол убакта Япониянын билим берүү системасынын түзүлүшүнө европалык моделдер таасирин тийгизген. Муну менен бирге өкмөт мугалимдердин штатын, окуу планы менен программасын даярдоону өзүнө алып, мектептер катуу көзөмөл алдында болгон.

Экинчи реформа II Дүйнөлүк Согуштан кийин жүргүзүлгөн. Анын негизги максаты Япониянын билим берүү мекемелерин өлкөнүн ремилитаризациясына колдонуусуна жол бербөө үчүн мектептеги тарбияга болгон өкмөттүн көзөмөлүн басаңдатуу жана окуу программаларынын мазмунун өзгөртүү болгон. Бул өзгөртүүлөр америкалык оккупация учурунда болгондуктан, Американын билим берүүдөгү тажрыйбасы колдонулуп, 6-3-3 билим берүү системасы түзүлгөн (6 – башталгыч мектеп, 3 – толук эмес орто мектеп, 3 – толук орто мектеп) [15].

1946-жылы АКШнын оккупациясынын таасири алдында тилде реформалар жүргүзүлүп, бул өзгөрүүлөр Жалпы билим берүү Мыйзамынын негизинде ырасталган. 1948-жылдан тартып билим берүү системасы АКШнын системасына жакын мүнөздө жүргүзүлө баштаса, 1952-жылы АКШнын көзөмөлү аяктаган. Ушул жылдан тартып Япония кайра өзүнүн улуттук билим берүү системасына өткөн.

Андан кийинки реформанын баштапкы концепциясын Япониянын премьер-министри Ясучиро Накасонэ: «Билим берүү реформасы бир жактан, бизге чейинки муундардан мурас калган япон маданиятын сактап калуу жана өнүктүрүүнү, ал эми экинчи жактан - өсүп келе жаткан муундарда эң жогорку идеалга умтулууну, ден соолугун чыңдоону, атуулдук өздүгүн калыптандырууну, чыгармачылык башатын өнүктүрүүнү, адам коомунда кабыл алынган жалпы адеп жана жүрүм-турум стандарттарына адат алдыруу менен бирге, Япониянын болочок атуулдары дүйнө коомчулугунун казынасына өз салымын кошуп, ага япон аң-сезиминин кандайдыр бир бөлүкчөсүн киргизүү», - деп айткан. Ошондуктан, төмөндөгүдөй өзгөртүүлөр киргизилген: мектепте баарына бирдей мүмкүнчүлүк түзүү жана жалпыга бирдей сапаттагы билим берүү менен ар бир окуучунун ар түрдүү жеке жөндөмдүүлүгүн ачуу; үзгүлтүксүз билим алуу; башка өлкөлөр менен өз ара маданий карым-катнашты кеңейтүү, чет тилин окутуунун деңгээлин жогорулатуу; япон жогорку окуу жайларын дүйнөлүк деңгээлге келтирүү; өсүп келе жаткан муунду жалпы аракет менен тарбиялоого умтулуу; мугалимдерди даярдоонун сапатын жогорулатуу; окуучулардын атуулдук сезимин тарбиялоо [15].

Билим берүүдө компьютер жана интернет колдонуу. (2000-2005-жж Миң жылдыктын Проекти боюнча «ар бир окуучуга бир компьютер» деген мамлекеттик эсептен бардык окуу жайларын компьютердик класстар менен камсыз кылуу). Белгилей кетчү нерсе, бардык орто мектептер интернет менен 2001-жылы эле камсыз кылынган).

Мугалим жалгыз гана окутуунун методдорун жана мазмунун аныктабастан, балдардын бири-бири менен жакшы мамиледе болуусун, өзүн-өзү анализдей билүүсүн, өз ара жардамдашуу жөндөмүн калыптандырып, окуучунун класс ичинде гармонияда болуусун камсыз кылат. Сабактардагы өз ара кызматташтык - окутууну ийгиликтүү кылат. Мындайча айтканда, япон мектеби окуучуларына университетке өтүү үчүн билим деңгээлине кепилдик бербейт [18].

Японияда баланы тарбиялоодо эң негизги максат: баланы айлана-чөйрө, табият, дүйнө менен гармонияда жашоого, ар бир жасаган ишинде туура чечим кабыл алууга, жашоо тартибин сактоого үйрөтүү.

Бүгүнкү күндөгү Япон билим берүү системасы

Азыркы учурдагы Япониянын коому жана маданияты жаңы менен эскинин, чыгыш менен батыштын, табигый жана жасалма элементтеринен тургандыктан, бул карама-каршылыктардын баа-

ры бири-бири менен терең гармонияда айкалышы дүйнөгө өзгөчө таң калычтуу көрүнөт [10].

PISA-2012 жыйынтыгы боюнча Япониянын окуучулары окуу жөндөмдүүлүгү боюнча - 4, математикалык жөндөмү боюнча – 7, табигый-так илимдер боюнча жөндөмү – 4 орунду ээледі [9]. Ал эми Pearson британиялык компаниясы түзгөн 2012-жылга карата эң мыкты улуттук билим берүү системаларынын рейтингинде Япония 4-орунду ээледі [19].

1994-жылы Японияда БУУнун 1989-жылы кабыл алынган «Баланын укуктары жөнүндө» келишимди ратификациялаган. Бул Келишимде баланын билим алууга болгон укугу таанылган [8].

Бүгүнкү күндөгү Япон билим берүү системасынын негизин 1947-жылы кабыл алынган «Жалпы билим берүү» мыйзамынын жана «Мектепте билим берүү» мыйзамынын принциптери түзөт. [7]. Билим берүү системасы 6-3-3-4 системасынын негизинде түзүлгөн. Башталгыч мектептерде алты жыл, орто мектепте үч жыл, жогорку орто мектепте үч жыл жана университетте төрт жыл (же эки жылдык колледжде эки жыл) окутуу жүргүзүлөт [8].

Милдеттүү билим берүү

Милдеттүү билим берүү 6-3-3-4 системасынын ичинен Япониянын ар бир жараны милдеттүү түрдө башталгыч жана орто мектепте билим алууга укуктуу.

Япониядагы мектептер

Мектептердин үч түрү бар: мамлекеттик, коомдук жана менчик. Мамлекеттик мектептер – мамлекет тарабынан, коомдук мектептер – жергиликтүү муниципалитеттер тарабынан, ал эми менчик мектептер – бириккен билим берүү мекемелери тарабынан башкарылат. Мамлекеттик жана коомдук мектептерге баланын жашаган жери боюнча сынаксыз кабыл алуу жүргүзүлөт. Ал эми менчик мектептерге кабыл алуу сынак боюнча жүргүзүлөт.

Японияда окуу жылы биринчи апрелде башталып, кийинки жылы 31- мартта бүтөт. Окуу мөөнөтү үч семестрге бөлүнөт: апрель-июль, сентябрь-декабрь, январь-март. Жума ичинде беш күн окушат. Өтүлүүчү сабактардын сааттары Билим Берүү Министрлиги тарабынан аныкталат [1]. Ар бир семестрдин аягы: 40 күндүк жайкы жана эки жумалык кышкы жана жазгы каникул менен аяктайт. Менчик мектептердин окуу жылы эки семестрге бөлүнөт.

Мектепке чейинки билим берүү.

Японияда мектепке чейинки билим берүүгө өзгөчө көңүл бөлүнөт, анткени психологдордун айтымында, адам баласы 7 жашка чейин жашоо-

сундагы билимдин 70% алса, калган билимдин 30% өмүрүнүн калган бөлүгүндө алат экен. Япониядагы бала бакчаларда балдарды атайын топторго бөлүп, коомго аралашууну үйрөтүшүп, алардын ар бирине «жумуш ордун» тандап алуу мүмкүнчүлүгү берилет. Ар бир топтун лидери күн сайын алмашып турат, кандайдыр бир маселе тууралуу пикир бир топтун атынан айтылат. Мунун максаты – ар бир окуучуга өзүн лидер сезүү жана коомчулуктун бир бөлүгү катары сезүү мүмкүнчүлүгүн берүү. 3-5 жаштагы балдарга күн сайын беш саат сабак өтүлөт. Бул балдарга «өзүнө сын пикир айтуу» деген аталыштагы сабак берилип, балдардын эмнени туура же туура эмес жасаганына өздөрүнүн баа берүүсүн үйрөтүшөт. Мектепке чейинки билим берүү милдеттүү эмес, бирок учурда мындай тенденция Японияда кеңири таралууда.

Башталгыч мектептерде билим берүү.

Баштапкы класстарга балдар алты жаштан тартып кабыл алына баштайт, окуу мөөнөтү алты жылга созулат. Мамлекеттик мектептер жеке мектептерге караганда басымдуулук кылат, анткени жеке мектепте баланы окутуу кымбатка турат. Негизги сабактар: эне тили, математика, табият таануу, коом таануу, этика, музыка, дене тарбия, кол эмгек, сүрөт, чет тили (англис). Башталгыч мектепти бүтүргөн бала 1850 иероглипти өздөштүрүүсү керек (ал эми окуй билүү үчүн 3000 иероглипти үйрөнүүсү керек).

Белгилей кетүүчү нерсе, Японияда Лингвистикалык изилдөөлөрдүн негизги борбору – япон тилинин Мамлекеттик илимий-изилдөө институту (1948-жылдан тартып), мындан тышкары Япон тилинин коому, Япон лингвистикалык коому, Япон фонетикалык коому, Токиодогу тилди илимий-изилдөө институту, Математикалык лингвистиканын коому болгон. Алар япон тилинин заманбап өнүгүшүнө, бекемделишине жана япон тилин кепте колдонууга чоң салым кошкон [2].

Орто мектептерде билим берүү

Орто мектептердеги окуу мөөнөтү үч жылга созулат жана милдеттүү болуп эсептелет. Ар предметти ар башка мугалим берет, бир класстагы окуучулардын орточо саны 39-45 баланы түзгөндүктөн, классты 4-5 окуучудан турган топторго бөлүшөт.

Орто мектептеги класстарда билим алуу милдеттүү эмес болгондугуна карабастан, көпчүлүк балдар орто мектепти бүтүргөндөн кийин окуусун улантышат. Окуу мөөнөтү үч жыл. Жогорку орто мектептерге окуучуларды кабыл алуу алардын орто мектепти бүтүргөндүгү тууралуу документинин жана кирүү сынагынын жыйынтыгынын негизинде ишке ашырылат. Жеке жана мам-

лекеттик жогорку орто мектептер академиялык, так илимдик, техникалык, жалпы жана искусство мектептерине бөлүнөт. Мындан тышкары, предметтик курстар да жалпы жана атайын (техникалык, айыл-чарба ж.б.) болуп бөлүнөт [8]. Балдардын билими жогорку окуу жайдын системасы боюнча бааланат. Мектептеги сабактардан сырткары балдар дзюку деп аталган кошумча курстарга катышышат. Негизги максаты – мектепте өтүлгөн сабактарды бышыктоо жана жогорку окуу жайга даярдык көрүү [5].

Япониянын орто мектептеринин 7-8-9-класстарынын окуучулары кесибин кесип тандоо үчүн атайын профессор С. Фукуяма тарабынан түзүлгөн кесип тандоо формасын (F-test) колдонушат. Бул форма боюнча ар бир окуучу айтылган класстарда жылына 16 кесип, үч жылдын ичинде 48 кесипте иштеп көрөт. Бул формада ишмердүүлүктүн бардык түрлөрү: адамдар менен, техника менен, табият менен, белги-системалар менен, көркөм образдар менен көрсөтүлгөн. Бул тажрыйбанын жыйынтыгында балага өз жөндөмдүүлүктөрүн белгилөөгө, келечекте кесибин тандоого, ошол кесипке адаптацияланууга, адамдык табиятына жараша кызыгуусуна жана багыттануусуна жардам берет [13].

Түрдүү кесиптик мектептер

Жогорку орто мектептен тышкары түрдүү кесиптик мектептер бар. Бул мектептерге бухгалтер, кассир, кулинар, диетолог, парикмахер, косметолог, япон жана европа кийимин тигүүчү, автомобиль ондоочу, заводдорго инженердик-техникалык жумушчу, компьютер жана англис тили боюнча адис болууну каалагандар тапшырышат.

Колледждер

Кенже колледждер – эки жылдык программанын негизинде билим берет. Негизги сабактары гуманитардык, медициналык, табигый илимдер боюнча берилет. Окуучулардан толук орто билим тууралуу документ талап кылынат жана кирүү сынагынан өтүү шарт. Кенже колледждин бүтүрүүчүсү университеттин экинчи же үчүнчү курсуна өтүү укугуна ээ.

Технологиялык колледждер – беш жылдык жана эки жылдык программанын негизинде түрдүү тармактардагы жогорку даярдыктан өткөн адистерди даярдайт. Негизги сабактар: электроника, машина куруу, курулуш ж.б.

Атайын адистик даярдык колледждери – адистик билим берүү аркылуу дизайнерлерди, автомеханиктерди, тигүүчүлөрдү, ашпозчуларды даярдайт.

Жогорку билим берүү

Мектептердей эле, университеттер да мамлекеттик, коомдук жана менчик болуп бөлүнөт. Кээ бир райондордо акционердик компаниялар тарабынан түзүлгөн университеттер бар. Университетке тапшыруу үчүн тийиштуу документтерден тышкары, талапкер 18 жашка чыгышы шарт. Мамлекеттик же коомдук университетке өтүүнү каалагандар бирдиктүү мамлекеттик кирүү сынагын тапшырышы зарыл, андан соң ар университеттин өзүнчө кирүү сынагы өткөрүлөт. Ал эми менчик университеттер кирүү сынагынын күнүн жана сынактын предметтерин өзүнчө аныкташат.

Жогорку билим берүү системасы төмөндөгү төрт билим берүү мекемелерин камтыйт:

Толук мөөнөттүү университеттер (төрт жыл). Төрт жылдык билимди алгандан кийин бүтүрүүчүлөр магистратура же докторантурага тапшыра алат. Япон университеттериндеги магистратура эки жыл, ал эми докторантура беш жылдык мөөнөт менен билим берет. Японияда уникалдуу «кенкюсей» б.а. «изилдөөчү студенттердин» институту бар. Бул илимий даража алуу максатын алдына койгон студент өзү кызыккан тармакта алты айдан баштап бир академиялык жылдын ичинде илимий изилдөө жүргүзө алат дегендикке жатат.

Тездетилген мөөнөттүү университеттер (эки жыл). Мындай университеттердин окуучуларынын 60% кыздар түзөт. Алар экономика, адабият, чет тилдери, педагогика багыттарындагы адистиктерге ээ болушат.

Адистик колледждер. Япониядагы жогорку билим берүүнүн бул бутагы жалгыз гана техникалык билим алууга умтулгандар үчүн түзүлгөн. Окуу мөөнөтү үч жылдан ашык болбошу керек.

Техникалык институттар беш жылдык мөөнөткө ылайыкталган жана окуучуларга техникалык жактан кеңири даярдыкты берет. Мындай институттардын бүтүрүүчүлөрү өнүккөн технологиялардын иштелип чыгуусу менен байланышкан фирмаларда жана изилдөө борборлорунда иштешет.

Кыска мөөнөттүү окуу жайлар

Билим берүүнүн мындай түрүнүн («Момбусё») келип чыгышына чет мамлекеттерден келген окуучулардын көп болуусу себептүү. Окуучуларга бир жыл билим алуу уруксаты берилет. Учурда өлкөдө жыйырмага жакын жеке университеттер мындай мүмкүнчүлүктү камсыздашат. Негизги сабактар япон тили жана маданияты, экономика жана коом таануу. Кыска мөөнөт берилгендиктен, билимдин жемиштүү болуусу үчүн сабактар англис тилинде өтүлөт.

Магистратура жана аспирантура

Магистр наамын алуу үчүн эки жылдык тийиштүү окууну бүтүрүү, магистрдик диссертацияны жактап, жакшы баа алуу жана өз адистиги боюнча сынак тапшыруу талап кылынат. Эки жылдык магистратураны бүтүргөндөр үчүн аспирантуранын мөөнөтү үч жыл болот. Доктордук диссертациясын жактап, жакшы баа алган жана адистиги боюнча сынак тапшырган аспирант аспирантураны бүтүрдү деп эсептелет [8].

Мугалимдерди даярдоо

Жогоруда айтылып кеткендей, Япониянын билим берүү уюмдары жана коомчулуктары 701-жылы кабыл алынган Тайхо Конституциясынын негизинде бирдиктүү бир системага алынган. Бул тартипке жараша ата-теги белгилүү уруулар үчүн гана билим берүү системасы түзүлүп, жогорку кызматтардагы жумушчуларды даярдоо негизги максат болгон жана ушул мекемелерди ийгиликтүү бүтүргөндөр гана мугалимдик кесибине ээ боло алышкан.

1200-1600-жылдарда Япониядагы ички келишпестиктерден улам, бир нече мектептер жабылып, Буддисттик храмдар мектеп катары эсептелгендиктен, ал храмдардагы дин адамдары мугалимдик кызматты аткарышкан. 1868-жылга чейин билим берүү системасында реформалар жүргүзүлүп, мугалимдерди даярдоо үчүн атайын окуу жайлары ачыла баштады [11]. 1872-жылы Билим берүү министрлиги тарабынан «Кадимки мектептер жөнүндө» жобо бекитилген. Ага ылайык мугалимдерди даярдоочу билим берүү мекемелерин ачуунун шарттары аныкталып, анда окуу мөөнөтү - башталгыч класстын мугалимдери үчүн 3 жыл, орто мектептин мугалимдери үчүн – 5 жыл болуусу киргизилген.

Ушул эле 1872-жылы Биринчи мугалимдик институт ачылган. Билим берүү методикасынын проблемаларын чечүү үчүн бул институтка америкалык педагог Марион Скотт (1843-1922) иштеп баштаган. Ал жерде америкалык мектептин стандарттары киргизилген [17].

1868 – 1880 – жылдары «Айылдарда бир да сабатсыз адам калбашы керек» деген чечим кабыл алышат. Ушундан тартып чет өлкөлөрдөн 5000гө жакын адис, мугалим жана илимпоздор колдонулган. Жогорку окуу жайларга франциялык, америкалык, германиялык мугалимдер тартылган. Япониянын билим берүү министрлиги Америкадагы Рутгерс Университетинин кеңешчилеринин педагогикалык методдорун алып, жергиликтүү мектеп башкаруусун түзүп, билим берүү кызматтарын өтөөдө маанилүү роль ойногон. Япондор предметтик жана башка китептерди которгондо аларды япон элине ылайыкташты-

рып, билим берүүдө жаңылык катары гана киргизишкен. 1880-жылдарда табигый илимдери физика, химия сабактары япон тилинде берилген. [6]. 1880-жылдын тартып кыздарын же уул балдарын окууга жөнөтпөй койгон ата энелер өз милдетин аткарган болуп эсептелчү [7].

1914-1918-жылдары Токиодо кыздар мугалимдик мектептери ачылды (баштапкы класстар үчүн). 1918-жылы орто деңгээлдеги мекемелерде кыздар мугалимдик мектептери ачылды. Ал эми 1926-жылы бул көрсөткүч он алтыга жетти. 1930-жылы мугалимдердин жетишсиздигин жоюу максатында университет жана атайын мугалимдерди даярдоочу мектептердин бүтүрүүчүлөрү орто жана башталгыч мектептерге сынаксыз кабыл алынышты. 1921-жылы адистик окуу жайларындагы мугалим жетишсиздигин жоюу үчүн адистик мектептер үчүн Мугалимдерди даярдоо борборлору ачылды. II Дүйнөлүк Согуш учурунда мугалимдерди даярдаган 65 окуу жайы жабылды. II Дүйнөлүк Согуштан кийин педагогикалык билим берүүдө жана жалпы эле жогорку билим берүүдө масштабдуу реформа жүгүзүлгөн [17], 200дон ашуун башталгыч мектеп, 38 кесиптик мектеп, 100гө жакын колледж, 64 мугалимдердин мектеби жабылды, ал эми мугалимдерди кесиптик жактан даярдоо 4 жылдык окуу мөөнөтү менен аккредитацияланган классикалык университеттердин педагогикалык факультеттерине жана атайын ачылган педагогикалык жогорку окуу жайларына өткөн [20]. 1947-жылдан кийин мугалимдерди даярдоо университет ишинин бир бөлүгү катары карала баштады.

Бүгүнкү күндө Японияда мугалимди даярдоодо окуучулар эки тепкичтүү сынак менен алынууда. Биринчи сынак мамлекеттик деңгээлде жүргүзүлсө, сынактын экинчи тепкичи университеттер тарабынан жүргүзүлүүдө. Университеттердин педагогика бөлүмдөрүндө же факультеттеринде жана педагогика окуу жайларында билим алып, дипломго ээ болгондор жана башка факультеттерден бул тармакка ылайык сертификат алгандар мугалим болуп иштешет [11].

Баштапкы класстар жана орто мектептер үчүн мугалим даярдаган мамлекеттик окуу жайларынын Педагогика бөлүмүндө төмөндөгү сабактар өтүлөт: жалпы педагогика (жүрүм турум, социалдык жана табигый илимдер), чет тилдери, дене тарбия, мугалимдик кесибине тиешелүү сабактар (билим берүүнүн социалдык жана психологиялык негиздери, илим психологиясы, балдардын психологиясы, моралдык билим берүү, педагогикалык практика).

Билим берүү тармагындагы адистерди даярдоо 3 категорияга бөлүнөт: кенже колледждердин 2 жылдык атайын бөлүмдөрүндө, 4 жылдык

жана университеттен кийинки кошумча билим [1].

Окутуу программалары педагогикалык жана атайын циклдардан турат. Окутуунун мазмуну окуу жайына жараша өзгөрөт. Бирок, жалпысынан, окшош жактарын алып караганда, педагогикалык курс милдеттүү жана тандалма окутуудан турат. Педагогикалык курстун стандарты: 1) педагогиканын негиздери (окутуунун жана өнүгүүнүн психологиясы, билим берүүнү башкаруу, окутуунун методдору жана техникалык каражаттары); 2) окутуунун мазмуну жана методикасы (болочок мугалимдин иштей турган мектеп баскычынын программасы боюнча предметтер берилет); 3) адептуу (нравалык) тарбиялоонун проблемалары; 4) педагогикалык билимдин милдеттүү программасынан тышкары кызыккан курстар (тарбия берүүнүн философиясы, педагогиканын тарыхы, салыштырмалуу педагогика, социалдык педагогика, мектеп таануу жб.); 5) мектепти башкаруу жана кесипти тандоо курстары; 6) педагогикалык практика (2 жумадан 6 жумага чейин).

Дипломдун сапаты мугалим үчүн маанилүү ролду ойнойт. Мектеп мугалимдери алган билими боюнча үч негизги категорияга бөлүнөт: 2 жылдык, 4 жылдык жана 4 жылдык университетти бүтүргөндөн кийин дагы кошумча билим алгандар. Мугалимдер белгилүү стажы, диплому жана дипломундагы кредиттеринин суммасына жараша тигил же бул разрядга ээ болушат. Мугалимдин канчалык денгээлде стажы жана кредиттери көп болуп, дипломунун денгээли жогору болсо, ошончолук статусу жана айлык маянасы жогору болот.

Расмий тартип боюнча, мугалим жумуш ордун үзгүлтүксүз алмаштырып туруусу тийиш. Бул тажрыйбанын өзүнчө бир жүйөсү болуп мугалимдерди туруктуу профессионалдык формада кармоо, өз адистигин жакшыртууга түрткү берүү саналат. Мугалимдерди кайра даярдоо системасы жакшы жөнгө салынган. Агартуу министирлиги мамлекеттик мектептердин директорлору жана ага окутуучуларына үзгүлтүксүз курстарды, алдыңкы мугалимдер үчүн семинарларды, мугалимдердин чет өлкөгө стажировкаларын, жаш мугалимдер үчүн курстарды уюштуруп турат. Кээ бир мугалимдер магистратурада жана докторантурада билимин андан ары улантуусу үчүн стипендия алышат [14].

Мугалимдик кесипке ээ болууну каалагандардан мугалимдик сертификат талап кылынат. Бул сертификат туруктуу, убактылуу жана атайын болуп бөлүнөт. Туруктуу сертификат бардык префектураларда мугалим болуп иштөөгө жана өмүр бою колдонууга жарактуу, башкача айтканда, мөөнөтү чектелген эмес.

Бул сертификат үчкө бөлүнөт: 1) жогорку категория, 2) биринчи категория, 3) экинчи категория. Экинчи категориядагы сертификатты алыш үчүн 2 жыл университетте же болбосо, ага тен мекемени бүтүрүп, 62 зачеттук бирдик алууга зарыл. Биринчи категория бакалавр даражасындагы, ал эми жогорку категория болсо магистрдик даражасындагы же болбосо 1 жылдык окууну алып, 24 зачеттук единица алгандарга берилет. Атайын сертификаттын айырмасы анын мөөнөтүндө, тагыраак айтканда, ал 10 жылга гана берилет. Ал эми убактылуу сертификат 3 жылга берилет жана кайсы аймакта берилсе, ошол аймактын ичинде гана жарактуу болуп, башка аймактарда жараксыз болот. Мындай сертификаттын ээлери мугалимдин жардамчысы катары гана иштей алышат, башкача айтканда, убактылуу сертификат бала бакчалардын тарбиячысы, башталгыч жана орто мектептердин мугалимине берилет [16].

Японияда балдар бакчасы жана башталгыч мектептерде мугалим болуу үчүн жалпы мугалимдик сертификаты, орто мектептерде жана колледждерде мугалим болуу үчүн белгилүү бир тармакта алынган сертификат талап кылынат. Бул сертификаттардын берилиши окуу тепкичтерине жараша бири биринен айырмаланып турат. Эки жылдык жогорку мектептердин бүтүрүүчүлөрүнө колледж мугалиминин убактылуу сертификаты, бала бакча, баштапкы жана орто мектеп мугалиминин биринчи даражадагы сертификаты берилет. Төрт жылдык жогорку окуу жайынын бүтүрүүчүлөрүнө колледж мугалиминин экинчи даражадагы сертификаты, бала бакча, баштапкы жана орто мектеп мугалиминин биринчи даражадагы сертификаты берилет. Магистрлер орто мектеп мугалиминин биринчи даражадагы сертификатына ээ болушат.

Болочок мугалимди окутууну уюштуруу методдору жана формалары адаттагыдай эле: лекциялар, семинарлар, практикалык сабактар.

Дипломду алуу үчүн белгиленген кредиттерди алуу зарыл. Башталгыч мектептин мугалими болууну каалагандар эн аз 41 кредит алуусу керек.

Билим берүү мекемелери тарабынан белгиленген кредиттерди зарыл учурларда көбөйтүү мүмкүн. Мамлекеттик Педагогика факультеттеринде милдеттүү кредиттердин саны 124-159. Бирден көп мугалимдик сертификатына ээ болуу үчүн окуучулар орто эсеп менен 160-180 жана эн көп 200 кредит сабак алышы керек.

Башталгыч мектептердин программасында төрт жума жана төрт кредит, орто мектеп программаларында эки жума жана эки кредит катары берилүүдө.

Коомдук иш чаралар, көркөм өнөр, үй тапшырмасы, өнөр жай чыгармачылыгы жана адистик тарбия сабактарын камтыйт.

Япон тили, математика, музыка, искусство, дене тарбия, ден соолук, англис тили, дин сабагы менен башкаруучулук жана кеңешүү иш чараларын камтыйт [11].

Японияда мугалимдикке аттангандар мугалимдик кесибине ээ болуу үчүн жалпы маданият, өз тармагын жана адистик билимди камтыган жана бир жылда үч жолу өткөрүлүүчү жөндөмдүүлүк сынагына киришет. Бул сынактан өткөндөр маектешүүдөн жана практикалык сынак тапшырышат жана буларды ийгиликтүү тапшыргандар алты айлык стажировкадан өтүшөт. Ушул тепкичтерди басып өткөндөр гана коомдук кызматкер катары чыныгы мугалим болуп иштөө укугун алышат. Мугалимдердин сапатын жогорулатуу реформаларын жүргүзүү үчүн жоопкерчиликтүү мугалимдерди даярдаган мекемелер алдыга умтулган, билими жогору мугалимдерди кабыл алат. Мугалимдерди сертификаттар менен камсыздоо системасы жаңы жана тажрыйбалуу мугалимдерге атайын даярдыктан өтүү сыяктуу өзүн өзү өркүндөтүү сабактары берилет [5].

Мугалимдердин квалификациясын жогорулатуусу

Мугалимдер улуттук, жергиликтүү жана муниципалдык деңгээлде түзүлгөн квалификациядан өтүшөт. Мындай даярдык беш түрдө ишке ашырылат [11]:

Алыскы аймактарда мугалимдердин топторун түзүп, бири бири менен билим, тажрыйба алмашуу;

Билим берүү борборлорунда (аймактык жана жергиликтүү) билим берүү;

Мамлекеттик билим берүү борборлорунда мектеп мүдүрлөрүнө, мүдүр жардамчыларына жана программаны сунуштаган адамдарга министрлик тарабынан берилген билим берүү.

1978-жылдан тартып түзүлгөн жана өлкө тарабынан каржыланган үч билим берүү мекемесинде аспирантура жаатында бир жылда бир жолу жүз кишилик мугалим тобуна эки жылдык билимдин берилүүсү (Билим берүү министрлиги тарабынан курулган Хьегу, Жоетсу жана Токушима университеттеринде).

Негизги максат: мугалимдердин адистик билимин, жөндөмдүүлүктөрүн жана мүмкүнчүлүктөрүн өркүндөтүү.

Мугалимдердин статусу жана айлык маянасы

1974-жылы милдеттүү билим берүүчү мектептерди квалификацияланган педагогикалык кадрлар менен камсыздоо чараларын жөнгө салган

мыйзам чыккан. Мунун максаты болуп мугалимдерди билимин өркүндөтүү менен бирге статусун жогорулатууга, алардын мектепте билим берүүнүн сапатын жогорулатуу болгон. Бул мыйзам боюнча мектеп мугалимдерине айлык маяна жана жөлөкпулду жогорулаткан. Мындан тышкары, бул мыйзам мугалимдердин квалификациясын жогорулатуу системасын аныктаган. Агартуу министрлиги, префектуралык билим берүү комитеттери жана билим берүү борборлору мектеп мугалимдеринин, директорлордун жана инспекторлордун системалык түрдө квалификациясын жогорулатуусуна шарт түзөт [12].

Мугалимдер Япониядагы 82 кесиптин ичинен 9-орунда турат. Окуу жайлардын жетекчилери фирмалардын башчыларынан, жазуучу жана коомдук бухгалтерия кызматкерлеринен жогору бааланат; мугалимдер чоң фирмалардагы машина инженерлеринен, куруу ишинин инженерлеринен жана жогорку кызматтагыларынан да өйдө турушса, университеттеги профессорлорго, сотторго жана чоң фирма ээлерине караганда жогору бааланышат [11].

Жаңы мугалим болуп иштеп баштаган жана үй-бүлө кура электерге жыл сайын 2.5-2.9 млн йен айлык төлөнсө (бир айга 1800 \$дан туура келет), кырк жаштагы үй бүлөлүү жана эки баланын ата энеси болуп эсептелген мугалимге 5.3-5.8 млн йен төлөнөт; ал эми элүү беш жаштагы жетекчи 7.8-8.7 млн йен айлык алат (бир айга 4500 \$дан туура келет).

35 жыл эмгек өтөгөн 60 жаштагы пенсияга чыккан мугалим же жетекчи айлык маянасынын 62.5 %ына туура келген акчаны пенсия катары алат (орточо эсеп менен 153.000 \$).

Мындан сырткары үй бүлөлүү мугалимдерге ай сайын пособиелер төлөнүп турат: баласы жокторго 15 миң йен, 1-2 балалууларга 4,5 миң йен жана мындан ары балдарынын саны ар көбөйгөн сайын бир миң йенден кошула берет. Эгерде мугалимдин үй бүлөсү жана баласы жок болсо, ага 10 миң йен төлөнөт. Жашоо шарттары оор аймактарда иштеген мугалимдерге компенсация катары ай сайын акча төлөнөт, ал эми алыскы аймактардагы мектептерде иштегендерге күн сайын төлөнүп турат. Жеке үйү барларга же батирди ижарага алгандарга бир айлык маянанын 10 % төлөнөт [4].

Корутунду

Бул макалада Япониянын билим берүү системасын жана тарбия берүүсүн өзгөчө жана мыкты көрсөтпөстөн, азыркы кадимки абалын чагылдырууну максат көрдүк. Муну менен бирге, анын ийгиликке жеткирген жактарын электен өткөрүп, мекенибиздин маданий жана руханий өзгөчөлүгүнө жараша ылайыкташтырып, жаңы ийгилик-

терге жеткире турган өзгөрүүлөрдү киргизүү зарылдыгын дагы бир жолу белгилей кетүүнү туура көрдүк.

Мисалы, Японияда Лингвистикалык изилдөө борборунда түрдүү бөлүмдөр бар. Алар коомдук, табигый-так илимдердеги терминдердин бирдиктүү котормосун кабыл алып, аларды колдонууну тартипке салат. Өлкөбүзгө кыргыз тилиндеги баш аламан которулган терминдердин же сөздөрдүн колдонулушун бир тартипке салуу үчүн белгилүү окумуштуулар, филолог, лингвист адистер тарабынан иштелип чыккан «Бирдиктүү электрондук ресурсту» (энциклопедия, справочник, мисалдар келтирилген сөздүк) колдонууга киргизүү муктаждыгы бар.

Мындан тышкары, Япониядагы мугалимдер балдарды билимди өздөштүргөн же өздөштүрө албаган окуучуга бөлбөйт. Мугалим окуучуну эң жакшы университетке өтүү үчүн эмес, дүйнө менен гармонияда жашоого үйрөтүүгө басым жасайт. Себеби, Японияда баланы тарбиялоодогу эң негизги фундаменталдык максат: баланы айлана-чөйрө, табият, дүйнө менен гармонияда жашоого, ар бир жасаган ишинде туура чечим кабыл алууга, жашоо тартибин сактоого үйрөтүү. Мугалимдер ар бир окуучуну индивид катары кабыл алышат. Ал эми кесип тандоо жана университетке өтүү үчүн 10-11-класс окуучуларына факультативдик тандалма сабактар берилет. Кесип тандоо боюнча класс жетекчи мугалим орто мектептердин 7-классынан баштап окуучуларга атайын форма (окуучунун кесип тандоо боюнча F-test формасы) берип, жол көрсөтөт. Демек, башка өлкөлөрдүн кесип тандоо боюнча формаларын жана тесттерин изилдеп чыгып, биздин өлкөбүздүн орто мектептериндеги 7-класстан баштап окуучуларга атайын форма түзүү зарылдыгы бар.

Дүйнөнүн мыкты улуттук билим берүү системалары да белгилүү бир убакытка гана мыкты боло алат. Анткени, ар бир мыкты система мезгилдин, коомдун өзгөрүүсү менен жаңы талаптар пайда болуусуна жараша жаңыланууга муктаж. Эң мыкты билим берүү системасы да дайыма мыкты бойдон кала бербейт. Демек, калыптанган системанын негизин өзгөртпөстөн, анын кемчиликтерин жоюп, ага ийгиликке жеткирген жаңылыктарды жыл сайын улам улам киргизүү зарылдыгы турат. Мыкты державалардын мисалын караганда, алардын окутуу программасынын максаты, планы, окутуу методдору жана алар менен тыгыз байланышта болгон китептер, окуу куралдары, тесттер, окутуу материалдары бири-бирине айкалышып, бирдиктүү улуттук билим берүү системасын түзөт. Андыктан, ар бир окуучунун окуу деңгээлин аныктоочу атайын тестирилөө системасын киргизип, бул система менен бирге мугалимдин да окутуу сапатын аныктап,

мугалимдин билимин улам толуктап туруучу механизмди иштеп чыгууну сунуштайбыз. Мындан тышкары, мугалимдерди чет өлкөгө тажрыйба алуу үчүн жиберүү программасын жөнгө салуу.

Биздин өлкөбүз да билим берүү системасын бир негизге келтирип, бардык тиешелүү материалдарды электрондук форматка өткөрүп, бардык региондордогу ар бир мугалимдин, ар бир окуучунун колдонуусуна даяр жана жеткиликтүү, кол алдында болуусу зарыл. Ошондо гана билим берүү системасы толук колго алынып, көзөмөлгө алынат.

Өлкөбүздүн билим берүү системасын жакшыртууда бул макалада көрсөтүлгөн бардык сунуштарыбызды ишке ашыруудан мурун, эң негизги орчундуу маселе катары мектептерибизде атуулдук тарбия берүү керектигин белгилей кетүү зарыл.

Натыйжада, билим берүү системасынын өнүгүүсүн өлкөнүн экономикалык абалына байлабастан, тескерисинче, экономикалык өнүгүүнү билим берүүнүн ийгилигине багындыруу зарыл. Билим берүү - коомдун жашоосунун негизги бөлүгү. Ар өлкөнүн билим берүү системасынын сапатына жараша анын экономикалык абалы, илимдин жана маданияттын деңгээли, жашоосундагы руханий байлыгы аныкталат. Ал эми мунун баары мамлекеттин дүйнөлүк коомчулуктагы күч-кубатын жана ээлеген ордун камсыз кылат.

Адабияттар:

1. *The World Book Encyclopedia. (WBE) Volume 11 (J-K) АКШ 1994.*
2. Большая Советская Энциклопедия. Япония. Языкознание. Лаврентьев Б. П. <http://dic.academic.ru/dic.nsf/bse/155742/Япония> (17.11.2013)
3. Сётоку конституциясы http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Japan/VII/600-620/Konst_Setoku/text2.phtml?id=1501 (14.12.2013)
4. *Japonyada Öğretmenlik. “Egitimcilerin Dunyasi”* <http://www.ogretmeninnesi.com/sistemler/japony8.htm> (14.12.2013)
5. AKSARI Mutahhar *Yabancı Ülkelerde Öğretmen Yetiştirme Sistemi*. Eğitim ve Yaşam Dergisi, 54-56-s., 1997.
6. Güvenç B., ve diğ., *Japon Eğitimi. İstanbul: MEB Basımevi* 1998.
7. Güvenç, B., ve diğ., *Japon Eğitimi. İstanbul: MEB Basımevi* 1990.
8. J Образование. Финансовое юридическое лицо Ассоциация отделов международных связей региональных администраций.

- <http://www.clair.or.jp/tagengorev/ru/j/00.pdf>
(14.12.2013)
9. JAPAN – Country Note –Results from PISA 2012.
<http://www.oecd.org/pisa/keyfindings/PISA-2012-results-japan.pdf> (15.12.2013)
 10. Study in Japan. Comprehensive Guide.
<http://www.studyjapan.go.jp/en/toj/toj01e.html>
(14.12.2013)
 11. UÇAR Rezzan, UÇAR İbrahim Halil *Japon Eğitim Sistemi Üzerine Bir İnceleme*. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt: 1, Sayı: 1. 2005.
 12. Yasuhiro Nemoto. *The Japanese Education System*, Universal Publishers, Florida, 1999, p. 22
 13. ГОУ МУК профориентационная работа со школьниками. Методические рекомендации для классных руководителей. 2003. стр. 18/
 14. Джуринский А.Н. сравнительная педагогика: учеб. Пособие для студ. Сред. И высш. Пед. Учеб. Заведений. – М. : Издательский центр «Академия», 1998. – 176 с.
 15. Железняк О. О трех реформах образования в Японии. Электронная газета «Вести образования», 20 июля 2011
<http://feedburner.google.com/fb/a/mailverify?uri=livejournal/UTzb> (14.12.2013)
 16. Жумагулова А.Т. становление и развитие системы школьного образования Японии, Бишкек 2005, 20 стр.
 17. Павлова Т.Л. (2001), Проблемы подготовки и переподготовки учителя японской школы: традиции и современность // Сибирский учитель. Региональный научно-методический журнал. – 2001(1): 47-48.
 18. Павлова Т.Л. (2001). Современная японская школа. Окно в Японию. № 37: <http://ru-jp.org/gakko.htm> (14.12.2013)
 19. Флегантов Л. (2012). Web in Learning. Образовательные супердержавы: рейтинг национальных систем образования 2012. <http://web-in-learning.blogspot.com/2012/12/2012.html> (15.12.2013)
 20. Юрген Берндт. (1988) *Лики Японии*. Пер. с нем. Л.Л. Шохиной. Главная редакция восточной литературы издательства «Наука». Москва. Стр. 11-12.